

**Херсонський державний
університет**

**Кафедра соціальної роботи та
соціальної педагогіки**

**«Огляд нормативно-правових актів
України, що регулюють демографічні
процеси в Україні»**

Студентки Деркач Юлії 2 курсу 211 групи
Напряму підготовки ФПІС
Керівник: викл. Дереш В.С.
Херсон – 2015

Вступ

- Демографічна ситуація будь-якої країни віддзеркалює її соціально-економічне благополуччя, демографічні процеси є впливовим фактором реалізації економічних та соціальних перетворень. Однак внаслідок втрати суспільним організмом здатності до самовідтворення населення у необхідній кількості та якості демографічна ситуація в Україні набула кризового характеру. Сучасні тенденції відтворення демографічного потенціалу країни спричиняють порушення стану її демографічної безпеки і призводять до нестабільності суспільного розвитку, що має конкретні соціально-економічні наслідки. Демографічна криза, зумовлюючи фізичний, інтелектуальний і духовний занепад суспільства, є однією із найзначніших загроз національній безпеці України. При цьому подолання кризових явищ демографічної реальності можливе лише за постійного та наполегливого нарощування «ефективних демополітичних зусиль держави», формування дієвих механізмів протидії тим чинникам, які зумовлюють наявні проблеми, отже розробку та реалізацію відповідної демографічної політики.

- Це, в свою чергу, потребує належного її нормативно-правового забезпечення, яке виступає визначальним компонентом ефективного державного впливу на суспільні процеси в цілому та процеси демографічного розвитку зокрема. Аналіз правового поля щодо втручання держави у перебіг демографічних процесів дасть можливість виявити особливості та проблеми «демографічного законодавства», визначити основні напрями його вдосконалення. Правові засади формування та реалізації демографічної політики розглянуто у публікаціях лише аспектно, що зумовлює необхідність здійснення комплексного аналізу нормативно-правових актів з питань демографічної політики та виявлення прогалин правового поля щодо впливу державних органів на процеси відтворення населення для подальшого вироблення рекомендацій щодо їх усунення.

Нормативно-правові засади України, щодо регулювання демографічних процесів

- Законодавство завжди виступало і виступає не тільки як засіб впливу держави на суспільні процеси, але і як рушій визначених цілей і методів владних структур. Саме тому держава за допомогою закону регулює суспільні відносини, в тому числі пов'язані з якісним та кількісним відтворенням населення. У цьому зв'язку, одним із інструментів демографічної політики виступає «демографічне законодавство». Така назва, звичайно, умовна, оскільки демографічне законодавство не є і не може бути окремою галуззю права, з огляду на те, що «відтворення населення не може бути зведене до будь-якої окремої, «чисто демографічної» сфери суспільного буття». Таке законодавство включає в себе сукупність нормативно-правових актів різних галузей права, покликаних прямо чи опосередковано регулювати демографічні процеси. При цьому враховуючи, що «відтворення населення здійснюється в усьому просторі суспільного життя» аналіз демографічного законодавства прирівнюється до аналізу демографічного спрямування нормативно-правової бази реалізації всієї соціально-економічної політики, або принаймні основних її напрямів, що неможливо здійснити в рамках одного дослідження.

- Демополітика була «основана на її розумінні як окремої сфери впливу на відтворення населення у вузькій трактовці й саме тому ніколи не була ефективною». Це пояснює її орієнтацію в основному на підвищення народжуваності шляхом соціальних виплат сім'ям з дітьми, встановлення права працюючих матерів на соціальні відпустки, які продовжували здійснюватися відповідно до радянського законодавства з незначним коригуванням. Крім того, прикладом такої звуженості політики у сфері відтворення населення варто назвати низку прийнятих у перше десятиліття незалежності нормативно-правових актів. Так, з метою створення необхідних умов для раціонального поєднання жінкою професійної зайнятості з материнством, поліпшення становища сім'ї, охорони материнства і дитинства запроваджено реалізацію
- Довгострокової програми поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства (1992 р.). Надаючи важливого значення поліпшенню становища сім'ї, урядом розроблено та затверджено заходи щодо посилення охорони материнства та дитинства (1998 р.).
- З метою поліпшення демографічної ситуації приймається Указ Президента України «Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні» (2002 р.)
- яким поліпшення демографічної ситуації, забезпечення підтримки сімей з дітьми, посилення соціального захисту материнства і дитинства визначено пріоритетними напрямками соціальної політики держави. На його виконання розробляються Комплексні заходи щодо заохочення народжуваності в Україні на 2002-2007 роки. У цей же час Кабінетом Міністрів України затверджуються

- Варто відзначити, що донедавна стан демографічної політики незалежної Української держави був пов'язаний переважно з практикою її здійснення у радянські часи, характерною рисою якої була відсутність офіційних заяв стосовно її цілей та системності, цілісності впровадження. Демополітика була «основана на її розумінні як окремої сфери впливу на відтворення населення у вузькій трактовці й саме тому ніколи не була ефективною». Це пояснює її орієнтацію в основному на підвищення народжуваності шляхом соціальних виплат сім'ям з дітьми, встановлення права працюючих матерів на соціальні відпустки, які продовжували здійснюватися відповідно до радянського законодавства з незначним коригуванням. Крім того, прикладом такої звуженості політики у сфері відтворення населення варто назвати низку прийнятих у перше десятиліття незалежності нормативно-правових актів. Так, з метою створення необхідних умов для раціонального поєднання жінкою професійної зайнятості з материнством, поліпшення становища сім'ї, охорони материнства і дитинства запроваджено реалізацію

-

- Довгострокової програми поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства (1992 р.). Надаючи важливого значення поліпшенню становища сім'ї, урядом розроблено та затверджено заходи щодо посилення охорони материнства та дитинства (1998 р.).
- З метою поліпшення демографічної ситуації приймається Указ Президента України «Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні» (2002 р.)
- яким поліпшення демографічної ситуації, забезпечення підтримки сімей з дітьми, посилення соціального захисту материнства і дитинства визначено пріоритетними напрямками соціальної політики держави. На його виконання розробляються Комплексні заходи щодо заохочення народжуваності в Україні на 2002-2007 роки. У цей же час Кабінетом Міністрів України затверджуються.

Довгострокова програма поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства

- Довгострокова програма поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства була прийнята ще в період створення української державності, коли економічні негаразди негативно позначилися на соціальному, економічному, політичному становищі дітей і сім'ї. На той час у суспільному виробництві України працювало понад 12 млн. жінок, що становило майже половину всіх працівників. Із загальної кількості зайнятих у виробництві 3,3 млн. трудівниць виконували роботу вручну, близько 410 тис. осіб працювали у багатозмінному режимі. На роботах з шкідливими умовами праці, які дають право на додаткову відпустку і скорочений робочий день, було зайнято понад 2,6 млн. жінок. У сільському господарстві, особливо в рільництві, овочівництві, садівництві, на тих ділянках, де переважає ручна праця, в основному трудилися жінки (90 % від загальної кількості працівників).

- Жінки перебувають практично у рівних з чоловіками умовах за тривалістю професійної праці. У той час як міжнародна практика віддала перевагу скороченому робочому часу трудівниць, в Україні частка жінок, які зайняті неповний робочий день, працюють вдома чи за гнучким графіком роботи, становить лише 0,8 % від загальної чисельності працюючих у суспільному виробництві трудівниць.
- Політика щодо поліпшення умов праці жінки має бути орієнтована як на ліквідацію робочих місць зі шкідливими й важкими умовами праці шляхом заміни їх новими сучасними робочими місцями, так і на розширення пільг і компенсацій працюючим жінкам. Забезпечення соціально-економічних і правових гарантій щодо соціальної захищеності жінки можливе лише на основі значного розвитку продуктивних сил суспільства, підвищення ефективності економіки, сприяння адаптації жінки в умовах нової економічної ситуації.
- Концепція безпечного материнства та відповідні заходи на 2002-2005 роки, прийняття яких викликане, зокрема, занепокоєнням щодо «погіршення демографічної ситуації та зниження здорового дітонародження». Лише під час проведення у 2003 р. парламентських слухань «Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки» було офіційно заявлено про необхідність комплексного вирішення демографічних проблем.

Стратегія демографічного розвитку в період до **2015** року

- Метою Стратегії визначено поліпшення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізацію процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації та національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров'я сім'ї, виховання свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству. Цим правовим актом окреслюються ті ж проблеми демографічного розвитку країни, що були визначені Концепцією, а саме: формування та розвитку сім'ї, зміни шлюбно-сімейної ситуації, зниження народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, проблеми його старіння, значна диференціація демографічного розвитку регіонів, проблеми регулювання міграційних процесів. Відповідно до перелічених проблем висувуються й основні завдання демографічного розвитку. Проте на відміну від Концепції «пріоритети-напрями» деталізуються у «пріоритети-заходи».

- Зокрема, відповідно до перерахованих завдань, серед основних пріоритетів реалізації державної демографічної політики варто виокремити такі. У сфері підвищення народжуваності і розвитку сім'ї: формування сприятливого соціально-психологічного клімату у суспільстві для утворення сім'ї та позитивної налаштованості громадян на сімейні цінності, формування у батьків настанов на дводітну родину, свідомого ставлення до сімейних обов'язків; створення економічних передумов для задоволення потреби сім'ї в дітях, поліпшення якості життя сімей, сприяння та підтримка виховної функції сім'ї; сприяння формуванню у суспільстві середнього класу як основи матеріального благополуччя сім'ї; вдосконалення реалізації житлової політики з метою посилення її демографічної спрямованості; посилення гарантій охорони материнства та дитинства, соціального захисту сімей з дітьми; упорядкування мережі дошкільних навчальних закладів.

- У Стратегії передбачено також низку важливих заходів для адаптації українського суспільства до процесу демографічного старіння населення, забезпечення гармонізації соціальних відносин між представниками різних поколінь. Окремі заходи спрямовані на подолання регіональної диференціації демографічного розвитку. Однак, незважаючи на важливість і необхідність запланованих дій, все ж змістова наповнюваність демографічної політики зосереджена переважно на подоланні негативних тенденцій окремих демографічних процесів та усуненні їх негативних наслідків, а ніж на створенні таких соціально-економічних умов, які б сприяли відтворенню населення більш високої якості в усіх соціальних групах.